

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ЯКОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

© А. В. Кайдалова, О. В. Посилкіна

Національний фармацевтичний університет, Харків

Резюме: у статті розглянуто етапи становлення і розвитку європейських систем якості як важливого чинника для розробки та впровадження системи управління якістю у фармацевтичній освіті.

Ключові слова: якість освіти, системи якості вищої освіти, управління якістю освіти, європейська система якості освіти.

Вступ. Активна участь України в сучасних інтеграційних процесах об'єктивно зумовлена перевагами міжнародного поділу праці, а також потребою подолати штучну відокремленість держави від світового господарства. Однією з важливих складових стандартизації та інтеграції України в світовий освітній простір є якість вищої освіти.

Реформування фармацевтичної освіти в Україні ґрунтується на реальному її стані, чітко сформульованій меті розвитку та механізмі управління ресурсами, а також на загальних світових тенденціях у сфері освітньої політики. Останнім часом інноваційні освітні процеси починають все більше впливати на освітню сферу, сприяючи інтеграції національних систем освіти.

Системи якості у вищій освіті досліджені у наукових працях О. В. Волкова, Л. М. Віткіна, Г. І. Хімічевої, А. С. Зенкіна та ін. [1, 4]. У цих роботах якість вищої освіти в Україні розглядається здебільшого як: якість освітнього середовища; якість реалізації освітнього процесу; якість результатів освітнього процесу.

Актуальні аспекти управління якістю медичної освіти висвітлені у наукових працях таких вчених, як І. Є. Булах, О. П. Волосовця, Ю. В. Вороненка та ін. Так, зокрема, у монографії [5] розглянуто систему управління якістю медичної освіти в Україні. Автори розкривають основні положення про державні освітні стандарти та моніторинг якості освіти медичного спрямування. Організації освітньої системи фармацевтичного підприємства в умовах побудови інтегрованої системи якості присвячено ряд досліджень [3].

Незважаючи на постійну увагу з боку науковців проблема впровадження системи управління якістю у вищій фармацевтичній освіті ще не знайшла достатньо повного висвітлення, тому її дослідження є актуальним.

Метою даної публікації є аналіз передумов становлення та розвитку європейських систем якості освіти як інноваційного фактора впровадження системи управління якістю у вищій фармацевтичній освіті в Україні.

Методи дослідження. Аналіз наукових джерел з досліджуваної проблеми дозволив визначити мету дослідження, встановити періодизацію становлення та розвитку європейських систем якості освіти. Цей досвід необхідно врахувати при розробці та впровадженні системи управління якістю у вищій фармацевтичній освіті в Україні.

Результати й обговорення. Аналізуючи сучасну систему якості освіти в Європі можна виділити декілька етапів: першим етапом гармонізації систем європейської освіти стало підписання у 1974 році резолюції міністрів освіти Європейського співтовариства, в якій визначено конкретні кроки для посилення зв'язків між університетами – насамперед йшлося про визнання дипломів, навчання студентів за програмами обміну і стажування, а також підвищення мобільності викладачів і науковців. У рамках цієї діяльності налагоджено європейську систему документації та інформації в сфері освіти Еврідіс.

Більш системно Європейське співтовариство взялося до розробки європейських освітніх програм у 1987 році, коли було започатковано програму Socrates, в рамках якої існувало дві програми для вищої школи – «Erasmus» і «Lingua» (орієнтовані на обмін студентів і вивчення мов); а також програми «Leonardo» (професійна підготовка) і «Tempus/Tacis» (сприяння розвитку освіти у країнах Центральної і Східної Європи).

Наступним кроком у 1997 році під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО було розроблено і прийнято Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій, що притаманні вищій освіті в Європі. Цю конвенцію підписали 43 країни (Україна в тому

числі), більшість з яких і визначити згодом принципи Болонської декларації.

Лісабонська угода декларує наявність і цінність різноманітних освітніх систем і ставить за мету створення умов, за яких більша кількість людей, скориставшись усіма цінностями і надбаннями національних систем освіти і науки, зможе бути мобільною на європейському ринку праці [12].

Створення національної системи управління якістю освіти тісно пов'язано з підписанням Болонської декларації. Важливим положенням Болонської декларації є контроль якості освіти, що передбачає встановлення транснаціональних освітніх стандартів. Відповідно до цих стандартів оцінка якості освіти буде ґрунтуватися на отриманих випускниками знаннях, навичках та вміннях.

Болонська декларація (червень 1999 р., м. Болонья, Італія) є результатом закономірного розвитку і взаємного впливу освітніх систем Європи, коли ідейні настанови спільного освітнього простору почали переходити у практичну площину.

Перевагою Болонського процесу є визначення та оцінка стандартів якості вищої освіти по всій Європі. Болонський процес передбачає комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на зближення освітніх систем і способів оцінки якості знань у країнах Європи. Його метою є надання студентам свободи у виборі місця і програми навчання, сприяння полегшенню працевлаштування на європейському ринку праці [7].

До першочергових завдань перебудови вищої освіти в контексті Болонського процесу необхідно віднести:

- уведення двоциклового навчання. Перший цикл передбачає одержання першого академічного ступеня і триває не менше трьох і не більше чотирьох років. Навчання впродовж другого циклу може передбачати отримання ступеня магістра або доктора філософії (PhD) за умови загальної тривалості навчання 7-8 років;

- запровадження кредитної системи. У зоні європейської вищої освіти пропонується запровадити систему обліку трудомісткості навчальної роботи в кредитах на основі системи ECTS (європейська система перезарахування кредитів);

- контроль якості освіти, що передбачає організацію акредитаційних агентств, незалежних від національних урядів і міжнародних організацій. Оцінка буде ґрунтуватись на знаннях, уміннях і навичках, що отримали випускники;

- сприяння мобільності шляхом подолання перешкод для ефективного здійснення вільного пересування;

- забезпечення працевлаштування випускників означає, що їхні знання й уміння повинні

бути застосовані й практично використані на благо усієї Європи. Упровадження системи ступенів, що легко сприймаються і зіставляються, у тому числі через впровадження загальноєвропейської форми додатку до диплома (для забезпечення можливості працевлаштування європейських громадян та підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти);

- забезпечення привабливості європейської системи освіти, що передбачає залучення до Європи більшої кількості студентів з інших регіонів світу.

Входження в єдиний європейський освітній простір передбачає не упровадження загального стандарту якості освіти або єдиного підходу до змісту освіти, а насамперед зближення принципів і підходів, подібність структур, конфігурацій і засобів освітніх систем окремих держав. Йдеться про необхідність пошуку балансу цілей як у загальноєвропейському, так і в національному вимірах.

Болонська декларація мала своє продовження на Празькому саміті 2001 року, і Берлінському саміті 2003 року. Принципово новим рішенням для Берлінського саміту було поширення загальноєвропейських вимог і стандартів на вчений ступінь доктора наук. Зокрема було запропоновано, що в європейському освітньому просторі має бути один науковий ступінь – доктор філософії (Philosophy Doctor, PhD) у відповідних сферах знань. У результаті другого циклу навчання продовжено ще на три роки у випадку, якщо магістр хоче отримати ступінь доктора наук [8].

Наступним етапом становлення системи європейської освіти стало формування Європейської мережі гарантії якості у вищій освіті (ENQA), яка була утворена у 2000 році. Основою її створення стали пілотний проект «Європейський пілотний проект з оцінки якості вищої освіти» (1994-1995 рр.) та матеріали Рекомендацій Єврокомісії (98/561/ЕС від 24 вересня 1998 р.) з європейського співробітництва у питаннях гарантії якості у вищій освіті й текст Болонської декларації 1999 року.

Подальшим кроком задля формування системи забезпечення якості вищої освіти у руслі Болонського процесу стало Берлінське комюніке від 19 вересня 2003 року, у якому міністри країн-учасниць доручили ENQA через її членів у співпраці з Європейською Асоціацією університетів (EUA) подальший розвиток та гарантії якості на всіх рівнях [10].

Європейською Асоціацією вищих навчальних закладів та Європейським студентським міжнародним бюро (ESIB), які утворили групу E4, було запропоновано розробити «узгоджені стандар-

ти, процедури та рекомендації із забезпечення якості». Розроблені також стандарти і рекомендації – European quality assurance standards and guidelines (ESG), які були схвалені на конференції в Бергені 2005 року [13].

Як показав проведений аналіз, Європейська система забезпечення якості освіти базується на Європейських стандартах і рекомендаціях (ESG), які, у свою чергу, ґрунтуються на таких основних принципах:

– зацікавленість студентів і роботодавців, а також суспільства в цілому у високій якості вищої освіти;

– ключова важливість автономії навчальних закладів і установ, збалансована усвідомленням того, що автономія передбачає дуже серйозну відповідальність;

– система зовнішнього забезпечення якості освіти повинна відповідати своїй меті і не ускладнювати роботу навчальних закладів більше, ніж це необхідно для виконання цієї системи своїх завдань [9].

Призначенням ESG є надання допомоги і визначення орієнтирів як для ВНЗ при розробці своїх власних систем забезпечення якості, так

і для агенцій, які здійснюють незалежні перевірки. Крім того, ці стандарти і рекомендації створюють підґрунтя для спільної діяльності як закладів освіти, так і агенцій із забезпечення якості.

У Брюсселі 4 березня 2008 року було створено Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти (EQAR), засновником якого стала група E4. Головною умовою включення незалежних агенцій до реєстру є відповідність принципам ESG та іншим критеріям, визначеним у доповіді групи E4 на конференції у Лондоні 2007 року. Метою діяльності EQAR є забезпечення прозорої і доступної інформації про надійні агенції із забезпечення якості освіти, що працюють в Європі, а також сприяння мобільності студентів та підвищення довіри до вищих навчальних закладів [14].

Отже, вивчення досвіду становлення й розвитку системи забезпечення якості освіти в Європі дозволило визначити ключові етапи цього процесу й основні документи, які створюють методологічне підґрунтя для побудови системи менеджменту якості у вищій фармацевтичній освіті в Україні (табл.1).

Таблиця 1. Етапи становлення систем якості освіти в Європі

Назва документа 1	Країни 2	Рік 3	Основна мета 4
Сорбонська декларація	Франція, Німеччина, Італія та Великобританія	1998 р.	Основною ідеєю декларації було створення в Європі відкритої системи вищої освіти, яка змогла б, з одного боку, вдумливо зберігати і розвивати культурну різноманітність окремих країн, а з іншого боку, сприяти створенню єдиного освітнього простору, в якому студенти і викладачі мали б можливість необмеженого пересування в процесі навчання і створити умови для більш тісної співпраці у сфері освіти
Болонська декларація	29 європейських країн, серед яких: Австрія, Англія, Бельгія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина та інші. З 2001 року: Хорватія, Туреччина, Ліхтенштейн, Кіпр; з 2003 року: Албанія, Андорра, Боснія та Герцеговина, Ватикан, Росія, Сербія та Чорногорія; з 2005 року: Вірменія, Азербайджан, Грузія, Молдова, Україна	1999–2005 рр.	Угода щодо стандартизації підходів до організації навчального процесу і функціонування вищої школи в Європейському Союзі. Основними ідеями декларації стали: прийняття системи зрозумілих та подібних наукових ступенів; організація вищої освіти за системою, що має два основних цикли – власне вищу освіту та аспірантуру; встановлення єдиної системи залікових одиниць; полегшення рухливості для студентів та викладачів в процесі навчання; розвиток європейської співпраці у сфері забезпечення якості; розвиток суто європейських аспектів вищої освіти

1	2	3	4
Європейська асоціація гарантії якості у сфері вищої освіти (ENQA)	Переважно європейські країни	2000 р.	Документ став основою для побудови систем внутрішньої й зовнішньої оцінки й гарантії якості освіти й акредитації європейських агенцій з оцінки якості освіти. При створенні стандартів і рекомендацій передбачалася можливість їхнього застосування в усіх ВНЗ і агенціях із забезпечення якості освіти в Європі
Празьке комюніке	32 європейські країни	2001 р.	У висновку Празького комюніке містилися заклики продовжувати послідовну діяльність у зазначених напрямках, підкреслювалася важливість участі в цих заходах Асоціації європейських університетів, Європейської асоціації закладів вищої освіти (EURASHE), національних студентських спілок Європи і Ради Європи в Болонському процесі
Грацька декларація	Європейська Асоціація університетів	2003 р.	Мета європейського виміру у сфері забезпечення якості – це підтвердження взаємної довіри та забезпечення більшої прозорості в умовах розмаїття національних систем і предметних галузей. Було визначено верховенство національних систем вищої освіти
Берлінське комюніке	40 європейських країн	2005 р.	Міністри освіти країн Європи схвалили Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти для Європейського простору, розроблені Європейською асоціацією гарантії якості у сфері вищої освіти (ENQA)
Лондонське комюніке	46 європейських країн	2007 р.	Це комюніке спрямоване на оцінку прогресу, досягнутого до того часу, в ньому порушуються питання про мобільність, структури наукових ступенів, рівні визнання Болонської системи в цілому, кваліфікаційних рівнях (як загальних і національних), створення систем безперервного навчання, забезпеченні якості освіти, громадський контроль процесу навчання
EQAR Європейський реєстр забезпечення якості		2008 р.	Метою діяльності EQAR є забезпечення прозорості і доступної інформації про надійні агенції із забезпечення якості освіти, що працюють в Європі, а також сприяння мобільності студентів та підвищення довіри до ВНЗ
Велика хартія Університетів	Україна	2014 р.	Підтвердження цього документа НФаУ став підписантом. Університети домовилися щодо взаємного обміну інформацією і документацією, а також щодо збільшення кількості спільних проектів для розвитку освіти

Останнім часом в Європі популярною стає зовнішня оцінка якості освіти. Основними принципами створення внутрішніх систем забезпечення якості освіти ВНЗ, що функціонують в режимі самоврядування, є:

- регулярні перевірки рівня відповідності діяльності і змісту освітніх програм основним цілям і завданням університету;

- наявність відповідальної особи або структури для проведення експертних оцінок діяльності та планування розвитку університету;

- наявність широкої та ефективної інформаційної системи для підтримки процедур самообстеження;

- регулярна самооцінка діяльності (служб, управління, програм) і експертна оцінка для

перевірки результатів самообстеження університету;

– своєчасна реакція на результати зовнішніх експертиз шляхом вдосконалення методів і структур управління, освітніх програм, перерозподілу матеріальних і фінансових ресурсів, введення в практику системи заохочень і санкцій [3].

Аналіз Європейських стандартів забезпечення якості вищої освіти [4, 9, 11, 12, 13] дозволяє виділити основні вимоги і напрями, які стосуються як внутрішнього, так і зовнішнього забезпечення, а також діяльності самих незалежних агенцій із забезпечення якості вищої освіти: чітке визначення політики і пов'язаних з нею процедур забезпечення якості; стратегія, політика, процедури і виконавці повинні мати визначений офіційний статус; формулювання і оприлюднення і послідовне дотримання критеріїв, на яких повинна базуватись будь-яка діяльність із забезпечення якості; відповідність доступних ресурсів поставленим цілям та процедурам їх реалізації; участь у процесах забезпечення якості усіх зацікавлених сторін; регулярний моніторинг і звітність; публічність і доступність усієї інформації з питань забезпечення якості освіти.

Як свідчить накопичений досвід, один із важливих заходів, що дозволить ВНЗ вистояти в жорсткій конкуренції на ринку освітніх послуг, є розробка та запровадження систем менеджменту якості відповідно до вимог міжнародного стандарту ISO 9001-2000 «Системи менеджменту якості. Вимоги» [2, 6].

Література

1. Волков О. І. Системи якості вищих навчальних закладів: теорія і практика [Текст] / О. І. Волков, Л. М. Віткін, Г. М. Хімичева. – К. : Наукова думка, 2006. – 289 с.
2. ДСТУ ISO 9001-2001. Системи управління якістю. Вимоги. [Текст] – На заміну ДСТУ ISO 9001-95, ДСТУ ISO 9002-95, ДСТУ ISO 9003-95. Чинний від 01.10.2001. – К. : Держстандарт України, 2001. – 23 с.
3. Коваленко С. М. Організація освітньої системи фармацевтичного підприємства в умовах інтегрованої системи управління якістю [Текст] : методичні рекомендації [для викладачів, студ., магістр. і прак. працівників] / С. М. Коваленко, А. В. Кайдалова – Х. : Вид-во НФАУ, 2008. – 32 с.
4. Международная стандартизация. Стандартизация и сертификация в управлении качеством [Електронний ресурс] Режим доступу : // www/standart_ISO/ section6 / 14327.html.
5. Система управління якістю медичної освіти в Україні : [Текст] / І. Є. Булах, О. П. Волосовець, Ю.В. Вороненко та ін. – Д., «АРТ-ПРЕС», 2003. – 212 с.
6. Системи управління якістю. Настанови щодо застосування ISO 9001: 2000 у сфері освіти: (IWA 2: 2003,

Головними чинниками забезпечення належної системи якості у ВНЗ є: діяльність професорсько-викладацького складу; технології, методи та засоби, використовувані у викладанні навчальних дисциплін; рівень професійної компетентності та педагогічної майстерності викладачів; участь у науковій роботі, керівництво дисертаціями, написання навчально-методичної літератури: підручників, посібників, методичних рекомендацій та інші.

І насамперед мова повинна йти не стільки про кількісні, стільки про якісні аспекти цих заходів.

Висновки. Проведений аналіз становлення та розвитку систем якості у європейському освітньому просторі дозволяє зробити висновок, що при впровадженні системи якості у вітчизняних ВНЗ фармацевтичного профілю необхідно звернути особливу увагу на удосконалення таких напрямків їх діяльності, як довузівська підготовка, безпосередньо сам освітній процес, підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу, виховна робота, матеріально-технічне забезпечення, створення інформаційного середовища, належної системи документації тощо.

При розробці систем управління якістю у ВНЗ необхідно врахувати такі вимоги: система повинна бути придатною для її сертифікації; бути компактною, зрозумілою та зручною, не вимагати значної кількості паперів; приносити практичну користь ВНЗ; створювати можливість її використання як основи інформаційної моделі діяльності ВНЗ.

- IDT): ДСТУ IWA-П 2: 2007. – [Уведено вперше; чинний від 2008-01-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2008. – 62 с.
7. Спільна Декларація міністрів освіти Європи. Болонья 19 червня 1999 р. // Гуманітарні науки. – 2003. – № 2. – С. 4-6.
8. Communique of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003. «Realising the European Higher Education Area». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/Communique1.pdf>.
9. Full member agencies. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.enqa.eu>.
10. Graz Declaration 2003 Forward from Berlin: the Role of the Universities. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unizg.hr.pdf>.
11. QS World University Rankings 2011/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.topuniversities.com>.
12. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.enqa.eu.pdf>.

13. The European Association for Quality Assurance in Higher Education. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.enqa.eu>

14. The Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.qaa.ac.uk>.

ПРЕДПОСЫЛКИ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ КАЧЕСТВА ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

А. В. Кайдалова, О. В. Посылкина

Национальный фармацевтический университет, Харьков

Резюме: в статье рассмотрены этапы становления и развития европейских систем качества высшего образования как важного условия разработки и внедрения системы управления качеством фармацевтического образования.

Ключевые слова: качество образования, системы качества высшего образования, управления качеством образования, европейская система качества образования.

BACKGROUND FOR BECOMING AND DEVELOPMENT OF PHARMACEUTICAL EDUCATION QUALITY

A. V. Kaydalova, O. V. Posylkina

National University of Pharmacy, Kharkiv

Summary: the article deals with the stages for becoming and development of European systems of higher education quality as an important condition for the development and introduction of management system of pharmacy education quality.

Key words: quality of education, quality of higher education system, management of education quality, European system of education quality.

Отримано 02.04.14